

Сарыбаева И.С.¹, Болат Ж.Б.²

¹әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., e-mail: indira-1982@mail.ru

²1-курс магистранты, e-mail: bolat.zhansaya@list.ru

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

МАСКҮНЕМДІКТІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ПАТОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТИЛЕРІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ФОРМАСЫ РЕТІНДЕ

Бұл мақала әлеуметтік өмірдің маңызды мәселесі маскүнемдіктің пайда болу себептері мен патологиялық ықпалдарын терең талдауға мүмкіндік беруге арналған. Маскүнемдікке алып келетін ішкі және сыртқы факторлардың әсерін зерттеу негізінде, әлеуметтік аурудың қоршаған орта мен салауатты өмір стилін өзгертуге ықпалын талдау маңызды болып табылады.

Жұмыстың мақсаты – маскүнемдіктің әлеуметтік жекешелікке әсері мен тұтынушылықтың тәуелді формасына түсу деңгейін теориялық және эксперименттік негізде эффективті модельмен дәлелдеу. Қазақстанда статистикалық мәліметтерге сәйкес, тұтынушылықтың өсуінің көрінісі ретінде адам басына 12 литр көлемінде ішімдікті пайдалану деңгейі анықталып отыр. Ішімдікке шамадан тыс салынудың патологиялық ықпалдары – психикалық және соматикалық бұзылу, клиникалық ауру түрлері, физикалық қорғаныштың төмендеуі, неврологиялық-эмоциялық іс-әрекет бұзылыстарына тікелей әсер ететіндігі анық. Жас деңгейіне сәйкес ішімдікке салынушылардың көрсеткіші түрлі демографиялық өсім мен аймақтық орналасу ерекшеліктеріне сай өлшенеді. Маскүнемдікке салыну жыныстық ерекшеліктерге байланысты төмен немесе жоғарғы тұтынушылық мөлшерін айқындамайды. Бұл процесс ішімдік құрбандарының нақты есептік көрсеткішін белгілеуге мүмкіндік тұғызбайды.

Зерттеу әдіснамасы статистикалық мәліметтер мен кейс талдау нәтижелері болып табылады.

Әдіснама негізінде маскүнемдікке салынушы халық құрамының әлеуметтік жағдайы мен жеке бас өмірінде туындайтын мәселелер толықтай анықталады. Бұл – өмір сүру жасының кемуі, әлеуметтік рөлден шет қалу, материалдық кірістің жойылуы, тұлғалық менін жоғалту, репродуктивті белсенділіктің төмендеуі немесе мүгедек ұрпақты өмірге әкелу, ауытқыған мінез-құлық формасына икемделу.

Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері ішімдікке салынушылықтың патологиялық аспектілерін терең талдауға мүмкіндік беруі қажет. Қазақстан немесе шет елдегі маскүнемдікке салынушылықтың деңгейіне салыстырмалы талдау жасау негізінде, әлеуметтік аурудың пайда болуына ықпал етуші факторларды терең талдауға мүмкіндік туады.

Тақырып таңдаудың негізі, халық өсімінің төмендеуі мен өлім көрсеткішінің жоғарылауына әсер ететін тұлғалық бұзылудың формасы – маскүнемдіктің жыныстық ерекшеліктерге (ер, әйел) қарамастан тұтыну деңгейі болды. Тақырыптың өзектілігі маскүнемдік – қоғам үшін ұлттық қауіптің ауыр деңгейі. Зерттеу объектісі маскүнемдікке салынушы халық топтары болып табылады, зерттеу пәні – маскүнемдікке салынушы халық топтарымен реабилитациялық жұмыс жүргізудің механизмдерінің ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеу мақсаты маскүнемдік әлеуметтік ғылымдардың зерттеу проблемасы нысанын құрайтындықтан, тәуелділіктің өсуіне итермелеуші стереотип фактісін нақты талдау. Маскүнемдік мінез-құлық көрінісі ретінде әлеуметтік жанжалдың ұйымдасқан жүйедегі рационалды шекарасын құрайды. Зерттеу әдісі контент анализ және статистикалық мәліметтерге шолу жасау негізінде жүргізілді. Осылайша зерттеу әлеуметтік ақпараттар және тәжірибелік біліммен, үйлестіруші құралдармен терең талданды.

Түйін сөздер: маскүнемдік, ішімдік, тәуелділік, халық топтары, жасерекшелік, патологиялық аспект, девиантты мінез-құлық.

Sarybaeva I.S.¹, Bolat Z.B.²

¹Candidate of Sociology, Associate Professor, e-mail: indira-1982@mail.ru

²Masters of the first course, e-mail: bolat.zhansaya@list.ru
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

Social-pathological aspects of alcoholism as a form of human behavior

This article is devoted to the possibility to analyze deeply the causes of the onset of alcoholism and pathological influences on it, which were the main problems in a social society. Based on a study of the influence of external and internal factors that led to alcoholism, it became a priority first to analyze the impact of social disease on the environment and its impact on changing the style of a healthy lifestyle.

The aim of the work is to prove theoretically and experimentally the effective model of the influence of alcoholism on social individuality, as well as the decline in the level of dependent form of consumerism. In accordance with the statistical data of Kazakhstan, the growth of consumerism shows a definite picture, according to which it is possible to determine the level of consumption of alcoholic beverages in the volume of 12 liters per person separately. It is clear that the excessive consumption of alcoholic beverages is directly affected by pathological effects, and this: mental and somatic disorders, types of clinical disease, reduced physical support, violation of neurological and emotional activity. According to the age parameter, the indicator of adherence to alcoholic beverages is measured in accordance with the characteristics of different demographic growth and regional location. Adherence to alcoholism does not determine the relationship to gender difference, to its low or high volume of consumerism. This process does not give an opportunity to specify the exact calculated index of victims to drink alcoholic beverages.

The methodology of the study is the analysis of the results of statistical data and the case. The methodology in its basis provides a complete definition of the issues arising from the personal life and social status of the alcoholic himself in the totality of the whole people. This means: shortening the life span, removing from the social role, not receiving material income, losing one's self as a person, reducing reproductive activity or giving birth to unhealthy offspring, adapting to deviant forms of human behavior. The main achievements of research work is that it provides an opportunity to deeply analyze the pathological aspects of alcoholism. Based on a comparative analysis of the level of alcoholism in Kazakhstan and abroad, it becomes possible to carefully analyze the factors influencing the occurrence of a social disease. The basis for choosing this topic was the decrease in population growth and the increase in the death rate of people, as well as the influence of alcoholism on the form of personality decomposition – the level of consumption of alcoholic beverages is independent of gender difference (men and women). The relevance of the topic – drunkenness for society is a retarding level of the national threat. The object of the study are people's groups, carried away by alcoholism, the subject of research is to find the specifics of such mechanisms in order to carry out rehabilitation work with them in people's groups.

The aim of the research was that because social scientists had become an object of research into the problem, it became necessary to carefully analyze the fact of the stereotype that causes the growth of dependence. Drinking as a kind of behavior rationally differentiates the social conflict in an organized system. The research method was carried out on the basis of content analysis and a review of statistical data. Thanks to social information and experienced knowledge, distribution (coordination) tools, this study was deeply analyzed.

Key words: alcoholism, drunkenness, alcoholic beverages, dependence, group of people, age peculiarity, pathological aspect, deviant behavior.

Сарыбаева И.С.¹, Болат Ж.Б.²

¹кандидат социологических наук, доцент, e-mail: indira-1982@mail.ru

²магистрантка 1-го курса, e-mail: bolat.zhansaya@list.ru
Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Социально-патологические аспекты алкоголизма как форма поведения человека

В данной статье проанализированы причины возникновения алкоголизма и их патологическое влияние на него, которые явились главными проблемами в социальном обществе. На основании исследования влияния внешних и внутренних факторов, повлекших за собой алкоголизм, стало возможным произвести анализ влияния социальной болезни на окружающую среду и на изменение стиля здорового образа жизни.

Цель работы – на теоретической и экспериментальной основах доказать эффективную модель влияния алкоголизма на социальную индивидуальность, а также падение уровня зависимой формы потребительства. В соответствии со статистическими данными Казахстана, рост потребительства показывает определённую картину, по которой удаётся выяснить уровень

потребления спиртных напитков в объёме 12 литров на каждого человека отдельно. Ясно то, что на чрезмерное потребление спиртных напитков непосредственно влияют патологические воздействия: психические и соматические расстройства, виды клинического заболевания, снижение физической поддержки, нарушение невролого-эмоциональной деятельности. Согласно возрастному параметру показатель приверженности к спиртным напиткам измеряется в соответствии с особенностями различного демографического роста и регионального места расположения. Приверженность к алкоголизму не определяет отношение к половому различию, на его низкий или высокий объём потребительства. Данный процесс не даёт возможности обозначить точный расчётный показатель жертв выпить спиртные напитки.

Методологией исследования является анализ результатов статистических данных и кейса. Методология в своей основе даёт полные ответы на вопросы, вытекающие из личной жизни и социального положения самого алкоголика в совокупности всего народа. Это означает: укорачивание срока жизни, отстранение от социальной роли, непоступление материального дохода, потеря своего «я» как личности, снижение репродуктивной активности или же рождение на свет нездорового потомства, приноравливание к отклонённым формам поведения человека. Основным достижением исследовательской работы явилось то, что в ней даётся возможность глубоко анализировать патологические аспекты алкоголизма. На основе сопоставительного анализа уровня алкоголизма в Казахстане и за рубежом, появляется возможность тщательно проанализировать факторы, влияющие на возникновение социальной болезни. Основанием выбора данной темы стало снижение прироста населения и увеличение показателя смертности людей, а также влияние алкоголизма на форму разложения личности – уровень потребления спиртных напитков независимо от полового различия (мужчин и женщин). Актуальность темы – пьянство для общества является отягчающим уровнем национальной угрозы. Объектом исследования являются народные группы, увлечшиеся алкоголизмом, предметом исследования – поиск особенностей таких механизмов, с помощью которых проводить с ними реабилитационную работу в народных группах.

Целью исследования явилось то, что из-за того, что у социальных учёных алкоголизм стал объектом исследования проблемы, стало необходимо тщательно анализировать факт стереотипа, который побуждает рост зависимости. Пьянство как вид поведения рационально разграничивает социальный конфликт в организованной системе. Метод исследования был проведён на основе контент-анализа и обзора статистических данных. Благодаря социальной информации и опытным знаниям, раздаточным (координационным) инструментам данное исследование было глубоко проанализировано.

Ключевые слова: алкоголизм, пьянство, спиртные напитки, зависимость, группа людей, возрастная особенность, патологический аспект, девиантное поведение.

Кіріспе

Қоғам құрылымының негізгі санатын халық топтарының үлесі құрайтындықтан, демографиялық өсім мен психофизиологиялық денсаулық деңгейінің қалыпты болуы маңызды көрсеткіш. Әлеуметтік негативті өмір сүру стилінің бір түрі адамның маскүнемдікке салыну негізінде өз тұлғалық менін жоғалтуы маңызды мәселе болып табылады. Қазіргі салауатты өмір сүру формасына кері пропорцияда жүріп отырған халық массасының ішімдікке тәуелді құрамын анықтау мен профилактикалық шараларды жүзеге асыру маңызды жұмыс базасын құрайды. Маскүнемдікке тәуелділіктің ауыр дәрежесінде өмір сүруші отбасы формаларының түрлі ситуациялық жағдайға сәйкес әлеуметтік феномен ретінде құлдырау жағдайлары анықталып отыр. Ішімдікке тәуелді отбасыларда тәрбиеленуші балалардың тұлғалық диспозициясының дұрыс қалыптаспауы, әлеуметтік институттармен

өзара әрекеттестік байланысының төмендеуі белсенді ұрпақтың дамуына кері әсер етеді. Қазақстанда ішімдікті пайдалануға белсенді жастар мен орта жас мөлшеріндегі ер немесе әйел адамдардың патологиясы ұлттық генофонды деградацияға алып келетін фактор болып табылады. Ресми статистикалық мәліметке сүйенсек, Қазақстанда 200 мыңнан астам адам маскүнемдікке шалдыққандығы анықталған. Ал, ресми мәліметтердің сараптауына тіркелмеген аймақтық орналасуына сәйкес тұлғалардың тәуелді үлесі артық екендігі анық.

Ақпарат және әдістер

Шетелдік ғылыми зерттеулерде ішімдікке тәуелділіктің әлеуметтік және клиникалық көріністері, психоздық белгілері мен емдеу жолдары терең зерттелген. Маскүнемдікке тәуелді отбасылардың өсу көрсеткіші тұрмыс деңгейінің төмендігі, экономикалық-қаржылық дағдарыс,

кәсіби білімнің болмауы, психологиялық күйзеліс, мастану арқылы проблеманы жағымды көңіл-күй эпизодына ену негізінде ұмытуға белсендірілу іс-әрекеттерінің ауқымдылығымен айқындалады. Маскүнемдік – күрделі құбылыс ретінде ең алғаш рет Гиппократ пен Галеннің жазбаларында кездеседі. Ішімдікке тәуелділікті егжей-тегжейлі терең зерттеу ХІХ ғасырдың ортасында көптеген ғалымдардың ғылыми еңбектерінде көптеп кездесе бастады. «Алкоголизм» терминін алғаш рет 1861 жылы М. Гаусс «Созылмалы алкогольизм немесе созылмалы алкогольдік аурулар» атты классикалық еңбегінде енгізді (Морозов, Ураков; под ред. Морозова, Рожнова, 2003: 432). Автор ішімдікке тәуелділікті ішімдікті теріс пайдаланудан туындаған ауру ретінде қарастырады және жүйке жүйесінің қауіпті өзгерістерімен жүретін күрделі үрдіс ретінде түсіндіреді. Алкогольге тәуелді болу мен тұтынудың арақатынасының медициналық, әлеуметтік-психологиялық, криминалдық және қылмыстық-құқықтық аспектілерін Ю.М. Антоняна, С.Ш. Ахмедовой, Г.С. Бейсенова, К.И. Батыра, Б.С. Братуся, Ю.С. Бородин, А.С. Бабанова, Н.Н. Григорьева, А.А. Габиани, С. Герберштейналар өз ғылыми зерттеулерінде терең талдаған. Алкоголизм адамның әлеуметтік және моральдық деградациясымен ұшырауымен қатар, алкогольге патологиялық тәуелді болуымен ұғынылады. Ғалым С.В. Дворняк: «Алкоголизм – бұл алкоголь ғана емес, сонымен бірге әрқашан жеке адам ағзасына кері реакция тудыратын заттар жиынтығы. Ішімдікке тәуелділер ұзақ уақыт ішімдікті пайдаланбаса да, ол адам ортасы үшін маскүнем ретінде қалыптасады және ағзасында ішімдікке тәуелділік синдромы уақыт өте келе қайтадан босаңсып шығады» (Братусь, 2002: 301.) Ішімдікке тәуелділіктің ең басты себебін көптеген ғалымдар ішімдіктің ағзаға эйфориялық әсерінен деп түсіндіреді. Россияда жүргізілген зерттеулердің ғылыми нәтижелеріне сәйкес, «кедейшілік мәдениеті» елдің көпшілік бөлігінде әлеуметтік стереотип ретінде қалыптасқан. Бұл қалыптасқан ұғым ел аумағында кедейшіліктің, жұмыссыздық, тұрғын үйдің жетіспеушілігінің ықпалынан пайда болған. Мәдени құлдыраудың себебі, халықтың көпшілік бөлігінің маскүнемдікке шектен тыс салыну іс-әрекетінің даму деңгейімен анықталады. Е.С. Балабанов: «Маскүнемдікке салынушылық мінез-құлықтың даму контексті, халықтың өмірлік позициясын өзгертумен қатар, әлеуметтік-экономикалық құлдыраудың өршу

сатысы, отбасылардың тұрмыстық деңгейін төмендетуге ықпал етеді және жаңа ұрпақтың әлеуметтік қалыптасу фазасына кері әсер етеді». В. Бойков бұл құбылысты ағзаның алкогольді тұтынушылық механизмінің прогресті формасының даму деңгейімен түсіндіреді (Егоров, 2006: 561). Маскүнемдікке салынушылықтың өршу процесі әлеуметтік сәтсіз топтардың қалыптасуы, субмәдениеттің төменгі класстарының көбею жағдайымен, отбасында ажырасу және жетімдіктің кең формада орнығуымен түсіндіріледі. Әлеуметтік дағдарыстың жоғарғы деңгейге жету көрсеткіші, алкогольді тұтынушылықтың әлеуметтік бейімделудің ауру формасы статусына жету деңгейімен анықталады. Алкогольді тұтынушылықтың әлеуметтік мінез-құлық формасы ретінде қалыптасу жағдайлары:

- медико-биологиялық мінез-құлық формасы, бұл маскүнемдікке салынған тұлғалардың биологиялық және физиологиялық денсаулық деңгейінің төмендеу жағдайының ықпалынан, медициналық көмектер мен емдеу шараларын қабылдауға сұраныстың жоғарылауымен анықталады;

- әлеуметтік-мәдени мінез-құлық формасы, жеке тұлғаның әлеуметтік ортада өзінің кәсіби немесе отбасылық рөлдерінен айырылу жағдайының ықпалынан қоғамнан шеттетілу іс-әрекеті;

- ауытқыған мінез-құлық формасы, маскүнемдікке шектен тыс салынушылықтың тұлғаның гуманистік дәрежесі мен адами болмысын жоғалтуына ықпалының кері бағытта жүзеге асу жағдайы.

Гендерлік қатынастардың аспектісінде алкогольді ер адамдармен қатар әйел адамдардың жоғарғы деңгейде тұтыну іс-әрекетінің даму деңгейі анықталады. Әйел адамдардың эмансипациялық қызметінің өзгеруі, әлеуметтік қызмет пен жеке өмір жағдайында түрлі факторлардың ықпалынан кері үрдісте «әйелдер маскүнемдігінің» қалыптасу жағдайының артуымен анықталады. Әйел адамдардың маскүнемдікке салынушылық іс-әрекетінің ауытқыған формада жүзеге асуы келесідей патологиялық мінез поттерндерін қалыптастырады:

- психологиялық дағдарыс – әйелдердің ішкі психоәлеуметтік тұрақтылығын жоғалтуы, яғни, отбасылық жағдай мен экономикалық-қаржылық қамтамасыз етілудің тұрақсыздығы, қызметтік дәреженің төмендеуі факторларының тікелей әсер етуімен байланысты қалыптасады;

- репродуктивті дағдарыс – маскүнемдікке салынған әйел адамдардың биологиялық және

физиологиялық денсаулық деңгейінің төмендеуінің себебінен, бала туу белсенділігін жоғалту жағдайының арақатынасымен анықталады. Маскүнем әйелдің бала туу белсенділігінің төмендеу жағдайымен қатар, мүгедек немесе ауру балаларды өмірге әкелу жағдайы;

– биогигиеналық дағдарыс – әйелдердің жеке жыныстық ерекшеліктерінде потологиялық ауытқулардың пайда болуы және ағзаның биологиялық реттеуші механизмдерінің қызметтік фазасының өзгерісі (Анохина, 2001: 145-152).

Әйелдердің потологиялық іс-әрекет формасында, яғни, алкогольді тұтыну деңгейінде «алкогольдік карьера» дәрежесінің қалыптасуы жүзеге асады. Жасөспірімдік кезеңде алкогольді тұтыну іс-әрекетінің қалыптасуы, жас ағзаның спирттік ішімдікті күнделікті режимді тұтыну азығына айналдыру әрекеті өмірлік маскүнемдік позициясының қалыптасуына әсер етеді. «Алкогольдік карьера» әйелдердің жас ерекшеліктеріне сәйкес алкогольді тұтыну белсенділігін уақыт мерзіміне сәйкес жоғарғы деңгейде пайдалану мақсаттарының ауқымдылығымен айқындалады. «Алкогольдік карьера» категориясының негізгі белгілері: жас ерекшелікке сай алкогольді тұтынудың өсу деңгейі, спирттік ішімдіктерді таңдау ерекшеліктері, отбасылық маскүнемдік типі, ата-анасымен бірге балаларының алкогольді тұтыну белсенділігі.

М.И. Нижегородцев алкогольді тұтынудың жалпы себептерін екі топқа бөлді: жалпы, алдын ала қалыптастырушы және тікелей жетекші. Бірінші топқа келесі факторлар кіреді: материалдық (экономикалық, санитарлық-гигиеналық); моральдық және мәдени (тұрмыстық, кәсіби және отбасылық жағдайлар, мәдени, заңды, моральдық); алкоголь өнімдерін өндіру, әкелу және сатудан тұратын; басқа (климаттық және метеорологиялық әсер, нәсілдік, ұлттық, діни айырмашылықтар, жыныс, жас). Екінші топқа: биологиялық (тұқым қуалайтын, физикалық және психикалық зиян), психикалық (имитациялық, инфекция) және физиологиялық кіреді (Рыбакова, 2011:1-13).

Нәтижелер мен талқылау

Қоршаған ортада туындап отырған мәселелер жеке адамның немесе отбасының моральдық-психологиялық өмір стилін өзгертуге тікелей ықпал етеді. Алкогольге тәуелділіктің ұлғаюы қоғам мүшелерінің денсаулығының төмендеуіне ықпал ететін ең маңызды мәселелерінің бірі

болып табылады. Маскүнемдікке шектен тыс тәуелді адамның денсаулық деңгейінде әртүрлі аурулар типі пайда болып, қоғамға жат мінез-құлықтың ауытқымалы формасы негізінде отбасы мен қызмет жағдайында түрлі негативті іс-әрекеттердің жиі орын алуына алып келеді. Маскүнемдікке тәуелділік өмір стилінің әлеуметтік, психологиялық, биологиялық аспектілеріне тікелей әсер етеді. Алкогольді шектен тыс жиі қолдану салауатты өмір сүру стилін өзгерту барысында адам өмірінде келесідей кері процестің орнығуына тікелей әсер етеді:

– денсаулық деңгейінің төмендеуі (түрлі биологиялық аурулар, онкологиялық дерттер, жүрек-қан тамырлар жүйесінің бұзылуы, асқазан-ішек жолдары өзгерістері, бауыр циррозы, панкреатит, перифериялық невропатия және т.б);

– психологиялық күйзеліске ұшырау, депрессия, тез ашуға берілу, алкоголь кардиомиопатия, психоздық тежелулер, тепе-теңдікті жоғалту іс-әрекеттері, соматикалық аурулар;

– тамақтану режимінің бұзылуы, тәбеттің жоғалуы, күнделікті өмір режимінің бұзылуы, өзгерістерге төтеп бере алмау, ауытқыған мінез-құлықтың пайда болуы, өз-өзіне қол жұмсау немесе өзге субъектіге зиян келтіру;

– отбасы өміріне кері атмосфера қалыптастыру, отбасынан айырылу, ажырасу, қаңғыбас феноменін қалыптастыру;

– қызмет көрсеткішінің төмендеуі, яғни жеке мансаптық өсуден шеттетілу, жұмыс орнынан айырылу, материалдық шығындар;

– рухани құлдырау, әйел адамдардың бала туу көрсеткішінің төмендеуі, патологиялық ұрық негізінде мүгедек балалардың өмірге келуі;

– әйел адамдарда жүктілік кезінде алкогольді ішімдік ішу іс-әрекетінен балаға фетальді зақым келтіру, яғни туа біткен ақаулар мен даму кемістігі және психикалық мүгедек болу;

– орташа өмір сүру жасының төмендеуі, өлім көрсеткішінің жоғарылауы (Уразаева, Мухаметшина, 2005: 96-98).

Дүниежүзілік Денсаулық Сақтау Ұйымы бүкіл әлем бойынша қоғамдық денсаулық деңгейінің нашарлауы себептерінің басты негізіне ішімдікке тәуелділікті атап көрсетеді. Маскүнемдікке шектен тыс берілу процесі тұлғаның морфологиялық ерекшеліктеріне, жыныс ерекшеліктері, жас мөлшеріне байланысты қалыптаспайды. Бұл үрдіс жеткіншек, жас немесе орта, егде жас мөлшеріндегі ер мен әйел адамда да жиі кездесуі мүмкін. Ішімдікке салынудың психологиялық салдары отбасы өмірінде теріс

микроклиматтың қалыптасуына ықпал етіп, ажырасудың артуы мен балалардың жетім қалуына себеп болады. Ішімдікке тәуелділіктің алғашқы сатысы:

– барлық мәселені шегеріп, ішімдікке салыну;

– ішімдікті бірінші тұтыну тағамына айналдыру;

– маскүнемдіктің ауыр формасында өзіне немесе басқа тұлғаға физикалық немесе психологиялық залал келтіру;

– ішімдікті өмір мәніне айналдыру, яғни бірінші фазадағы қажеттілік;

– өз-өзіне бақылауды жоғалту (Галстян, 2010: 58-64).

Ішімдікке физиологиялық тәуелділіктің белгілері әртүрлі жағдайлармен көрініс табады: көңіл-күйдің төмендеуі, тыныс алудың тарылуы, демікпе, агрессия, ретсіз тербеліс, галлюцинацияға ұласады. Медицинада алкогольге тәуелділікті созылмалы ауру деп қарастырады. Белгілері: тұтынатын алкоголь мөлшерін бақылай алмау, нормадан жоғары пайдалану, тұтынуға құмарлықтың өсуі, ішімдік ішкеннен кейін денсаулығының ауыр салдарын түсінбей, алкогольді мүмкіндігінше жиі қабылдайды. Алкогольді тұтынудан пайда болатын ауру типтерінің әлеуметтік-медициналық типологиясы түрлі формадағы мінез-құлық жіктемесіне сәйкес бөлінеді. Алкогольмен ауыратын индивидтермен медициналық емдеу шараларын жүргізу барысында түрлі өмірлік ситуациялар мен іс-әрекет ерекшеліктерінің интерпретациясы жұмыс базасының құрылымын құрайды. Адамның түсіндірмелік стилі мінез-құлықтың өзгерісі мен ішкі мотивациялық күштердің жаңа гармониялық байланысын қалыптастыра отырып, көрініс табады. Алкогольді тұтынушылардың мінез-құлық ерекшеліктерінің экстробайланыс және интербайланыс шешім қабылдау түрлеріне сәйкес төрт типі бар:

Жағдайлық тип – жеке шешім шығару іс-әрекеті өз пікірімен шектелмей, (ремиссия 30%) жағдайдың алғышарттарымен нәтижесін талдау арқылы, жан-жақты формада ортақ шешімге келуді қолдайтын индивид. Бұл типтің өкілдерінің маскүнемдікке салынуының себебі, ішкі сезімдердің тұрақсыздығы мен мәселелік жағдайлардың шешімін алкогольді тұтыну арқылы жоюға ұмтылатындығында. Бұл жағдайда индивидке ішкі сезімдердің тұрақтылығы, өзге тұлғалардың кеңестері мен қарым-қатынастары маңызды болып табыла-

ды. Әлеуметтік өмірдің дағдарыстың жағдайы маскүнемдіктің интенсификациясының мүмкіндіктерін күрделендіріп, маскүнемдіктің асқыну жағдайына әсер етеді. Маскүнемдікке салыну барысында ықпал етуші әлеуметтік нормалар индивидтің ішкі күштеріне бақылау жүргізуге мүмкіндік туғыза отырып, жаңа стереотиптердің қалыптасуына негативті формада ықпал етеді. Аталған типтің мінез-құлқына бақылау жүргізу, ішкі факторлармен және қоғамдық санкцияның мүмкіндіктерімен анықталады.

Компенсаторлық тип – өз бетінше шешім қабылдауға интеллектуалдық мүмкіндіктері төмен (ремиссия 15%), психикалық күйзеліске жиі түсетін индивид. Бұл тип өкілдері ішкі күйзелісін жанжал түрінде сыртқы ортаға көрсетуге ұмтылады. Күйзеліске тез бейімделгіш, психикалық күйлерін ішкі ортада тұрақтандыруға икемсіз, тез ашуға берілетін тип өкілдері. Нерв жүйесіндегі психикалық күйзелістердің аффектті бұзылыстары алкогольді шамадан артық тұтыну барысында жиі көрініс табады. Маскүнемдік кезеңінде компенсаторлық мінез-құлық қиын формада жүзеге асады және индивидтің жеке өмірі мен денсаулық жағдайына қауіп тудыратын әсерлері жиі кездеседі. Алкогольді тұтыну барысында индивид өзін белгілі бір уақыт мерзімінде әлеуметтік ортада белсенді қалыптастыруға ұмтылады және әсер етуші әлеуметтік ортаның қысымын қабылдамауға бейімделеді.

Ремиссиондық тип – өз бетінше шешім қабылдауға икемді (ремиссия 35%), белсенді түрде әрекет етуге бейімделген индивид. Аталған тип мінез-құлық формаларының тұрақтылығымен ерекшеленеді, психологиялық күй және әлеуметтік қағидаларды жеке-жеке ұғынады (Разводовский, 2004: 85).

Асоциальды тип – жеке шешім шығару мүмкіндіктерін қоғаммен байланыстыра білетін тип (ремиссия 20%). Бұл топ өкілдері қатысушыларының мінез-сапаларында өзге тұлғалармен қарым-қатынас жасау барысында қағида, норма, жүйе, бағалау, өз-өзін бақылау категориялары кездеседі. Аталған тип өкілдерінің мінез-құлық ерекшеліктері маскүнемдікке ұшырау себептері мен ауру көрсеткіштерін болжауға мүмкіндік береді.

Алкогольді тұтынудың әлеуметтік мінез-құлық формасы ретінде ерекше түрі суррогаттық маскүнемдік болып табылады. Алкогольді масштабты түрде кең қолданудың деңгейі күн сайын артып отыр. Суррогаттық маскүнемдікте қолданылатын препараттар: дәріханалық спирт-

тік препараттар, тұрмыстық химиялық препараттар, иіс су және косметикалық құралдар. Бұл тип өкілдері көпшілігінде спирттік және аналогиялық сусындардың эпизодтық әсер ету белсенділігіне мән береді. Маскүнем аурулар, алкогольді тұтынушы суррогаттар әлеуметтік дезадаптацияның көрінісі болып табылады. Суррогаттық маскүнемдердің жүйелік ортасындағы индивидтердің денсаулығында кездесетін аурулардың асқыну көрсеткіші түрлі деңгейде. Суррогаттық маскүнемдерге медициналық зерттеулер жүргізу барысында мәселенің деффектісі әлеуметтік тұрғыда емес, сонымен қатар биологиялық (медициналық) формада, яғни туа пайда болатын ағзаның ауру белгілерімен туындайтындығы анықталған. Суррогат маскүнемдердің жүйелі түрде алкогольді қабылдауы қоғамдық орындарда жиі кездеседі. Маскүнемдікке салынған индивидтің өзге тұлғалармен әлеуметтік қарым-қатынасы мен араласатын ортасы деградациялық байланыста жүзеге асады. Яғни, жұмыссыздар, қаңғыбастар, кезбелер, қауіпті топтар ретінде өзара байланыс орнатады. Нормаға сәйкес келмейтін қоғамнан оқшауланған топтарды құра отырып маскүнемдер қауіпті іс-әрекеттерді жүзеге асырады. Суррогаттық маскүнемдердің алкогольді тұтыну әрекеті мәдени және асоциальды мінез-құлық ерекшеліктерін жағымсыз формада қалыптастырады. Социологиялық зерттеулердің нәтижелеріне сәйкес, маскүнемдікке салынушылардың көпшілігі жұмыссыз болудың ықпалынан қиын өмірлік жағдайға ұшыраған. Жұмыссыздықтың негізгі себептері: кәсіби білімнің болмауы, қаржылық жетіспеушілік, кәсіби дәрежені өсіруге ұмтылыстың жоқтығы, әлеуметтік даму, өмірлік мақсаттың айқындалмауы, болашаққа сенімнің болмауы және т.б. Тұрмыстық және жеке мәселелерді ұмыту мақсатында маскүнемдер алкогольді мәселенің шешімі ретінде қабылдайды. Қиын өмірлік жағдайларда аурулардың мінез-құлқы күрделі формаға түсе отырып, өз өміріне зиян келтіру, яғни, өз-өзіне қол жұмсау (суйцид) фактілері жиі кездеседі (Кравченко, 2002: 41-47).

Маскүнемдікке тәуелділік әлеуметтік-мәдени феномен ретінде түрлі формада жіктеледі. Ғылыми зерттеулерде ішімдік және ішімдікке тәуелділік ұғымдары жеке мағына ретінде қарастырылады. Ішімдікті тұтыну медико-биологиялық және әлеуметтік мінез-құлық сатысында көрініс тапса, ішімдікке тәуелділік әлеуметтік-мәдени құндылықтарға, ұстанымдарға сәйкес келмейтін кері негативті

іс-әрекет ретінде сипатталады. Ішімдікті тұтыну және ішімдікке тәуелділіктің ұлғаюы отбасында жұмыссыздық, тұрғын үйден айырылу, жетімдік, кедейшіліктің артуына ықпал етеді. Ішімдікке тәуелділіктің халық арасында статистикалық сараптама нәтижесіне сай қанша тәуелді тұлғалар, отбасы, қауіпті топтар, әлеуметтік деградацияға ұшыраушылар санын анықтауға формальді ақпарат беруге дәрменсіз. Медицинада анықталған дифференциалды жүйеде психологиялық және әлеуметтік шараларды іске асыруда, науқастарды сауықтыруға, бейімдеуде әлеуметтік желінің тиімділігі өте зор. Ішімдікке тәуелділіктің шектен тыс формасында тұлға бойында бір ғана психо-физиологиялық тұтынуға құмарлық қалыптасады. Ол ішімдікті тұтыну арқылы өз жүйке жүйесі мен көңіл-күйін қалыпқа түсіру деп түсініледі. Тұтынушы тұлға үшін өмірдің мәні, отбасы құндылығы, жұбайы, балалары немесе жақын туыстары, жұмыс мансабы ешқандай маңызды рөл атқармайды. Бұл процесс адамның өз қолымен әлеуметтік тозуына немесе жойылуына алып келеді. Маскүнемдікке шектен тыс салыну салдарынан ауруға ұшыраған тұлғалар аурухана, наркологиялық орталықтарда, реабилитациялық кешендерде ем қабылдайды. Сауықтыру орталықтарынан ем қабылдаған емделушілердің денсаулық жағдайы жақсарып, материалдық қаржысы тұрақталып, белгілі бір жұмыс орнымен қамтамасыз етіліп, отбасымен қарым-қатынасы тұрақтала түседі. Алкогольді тұтынушы аурулардың әлеуметтік бейімделуі екі негізгі модельде жүзеге асады: активті және пассивті. Әлеуметтік және жеке кей ресурстарға байланысты модельдер түрлі деңгейде ажыратылады, яғни, әлеуметтік көмектердің қолжетімділігі, қиын өмірлік жағдайды шешудің стратегиясын құру. Маскүнемдерді емдеуде көпшілігінде психожүйенің қалыпты қызметінің бұзылысын қалыпқа келтіру мақсатында, социотерапия әдісі кеңінен қолданылады (Альтшулер, 2002: 203-232).

Маскүнемдікке салынушы тұлғалар арасында жасерекшеліктеріне сәйкес түрлі топтар бар. Соңғы уақытта жасөспірімдер мен жастар арасында маскүнемдікке салынушылық іс-әрекеттер жиі кездеседі. Жасөспірімдердің ішімдікті қабылдау эксцестері – өзін үлкен формада қалыптастыру, бос уақытты өткізу, өз қатарластарымен еркін қарым-қатынас орнату болып табылады. Жасөспірімдер ішімдікті ата-ана келісімінсіз, жасырын формада қабылдайды. Маскүнемдерді еңбекпен емдеу профилактикасында емделушілердің өткен өмірін зерттеу

барысында алкогольді тұтынууды жасөспірімдік шақта жүзеге асырғандығы анықталады. Жасөспірімдер алкогольді тұтыну арқылы асоциалды және криминалды топтар құрып, қылмыстық іс-әрекеттер ұйымдастырып, ұрлық жасап, жасырын саудамен айналысады. Жасөспірімдер алкогольді тұтыну жағдайында кері формадағы бұзақылық, күш көрсету, вандализм актілерін жасау, төбелестер, пышақтасу сияқты қауіпті ұйымдастырушылық іс-әрекеттерін жасайды.

Жасөспірімдердің алкогольге деген қатынасы және оны қолдануға мотивациясы бойынша, жасөспірімдер төмендегі типологияға бөлінеді:

- «әуестікпен» ішімдік ішуді бастағандар;
- өзін-өзі тұрақтандыру мақсатында ішімдік ішетіндер;
- «ләззат алуды» жақсы көретіндер;
- «алкогольдік эстеттер»;
- батылдылар;
- ішімдікке тәуелділер (Егоров, 2002:50-54).

Маскүнемдікке салынудың ішкі мотивациясы – тұлға өзінің әлеуметтік және физикалық тәуелділігін ішімдікке бой ұру арқылы жеделдетеді, жеке тұлғаның азғындауына алып келетін девиациялық мінез-құлық көрінісін қалыптастырады.

Адам өзінің ішімдікке тәуелді болу сатысын төмендегідей ұғынады:

1. Абсолютті терістеу. Ішімдікті тұтыну – мәселелерден құтылудың тиімді жолы. Өмір қалыпты деңгейде жүріп жатыр, ішімдікті тұтыну арқылы өзін психологиялық тұрғыда тыныштандыруға бейімделу. Тұтынудың қауіптілігінің төмен екендігін отбасы немесе достарына түсіндірумен қарым-қатынас жасайды.

2. Жартылай қарама-қайшылық. Тұлға өзінің ішімдікті сирек қолданатынын түсінеді және бұл қалыпты іс-әрекет деп санайды. Бұл тәуелділіктен арылудың мүмкін екендігін түсінеді.

3. Мәселені асыра пайдалану. Тұлға өзінің ішімдікке тәуелді екендігін мойындайды. Бірақ, бұл тәуелділіктен құтылудың жолын білмейді. Кей жағдайда бұл тәуелділіктен құтылудың мүмкін еместігін түсінген жағдайда, тұлға өзіне қандай емдік шараларды жүзеге асыру қажеттігін біледі.

Психолог сарапшылар ішімдікке тәуелді ер адамдардың бірнеше психотиптерін ажыратады:

– Көңілді типтер: ішімдікті көңіл-күйді көтеру мақсатында пайдаланушылар, өзін жоғары бағалаушылар, өз-өзіне сенімді тұлғалар, ішімдіктің жаңа дозасын қабылдаспа апатияға

түсуі мүмкін, жұмысқа қабілеттілігі төмен, өзінің ыңғайсыз сезінуге бейім адамдар.

– Жасырын агрессорлар: қарым-қатынаста аса белсенділік танытпайды, іштей агрессияға беріліп, көңіл-күйін тұрақтандыруға қабілетсіз тұлғалар.

– Жанжалға бойұсынушылар: ішімдікті пайдаланған кезеңнен кейін жанжал шығарып, өзге тұлғаларға қауіп туғызуы мүмкін.

– Агрессияға берілмейтіндер: бұл тұлғалар ішімдікті пайдаланған кезеңде отбасына, жұбайына немесе балаларына кері әсерін тигізбейді, үй жағдайында қалыпты деңгейде іс-әрекеттер жасайды.

– Тынымсыз тұлға: ішімдікті күнделікті жиі тұтынуға бейім адам, мінез-құлқы өзгермелі, ашуға тез берілушілер (Ерышев, Рыбакова, Шабанов, 2002: 192).

Қорытынды

Қорытындылай келе, қазіргі таңда ішімдікке тәуелді адамдар санының күн санап артуы маңызды мәселе болып табылады. Бұл ағзаның ішімдікті басты тұтыну тағамына айналдыру салдарынан патологиялық тәуелділікке алып келетін әлеуметтік ауру түрінің бірі. Ішімдікке тәуелділікке ұшыраушылардың көпшілігі орта жас мөлшеріндегі ер адамдар мен әйел адамдар. Ішімдікке тәуелділіктен құтылу көпшілігінде арнайы препараттардың көмегімен, яғни медициналық емдеудің көмегімен ұзақ мерзімді реабилитациялау шараларының негізінде жүзеге асады. Маскүнем отбасыларда тәрбиеленуші балалардың жүйке жүйесі мен мінез-құлық сапаларында девиантты іс-әрекеттер жиі кездеседі. Бұған себеп, отбасында көрген зорлық-зомбылық, ата-ана тарапынан жылулықты, қамқорлықты сезінбеу, қалыпты балалық шақты бастан өткермеу, психологиялық қорқынышты жиі сезіну, өмірге қызығушылықтың төмендеуі, жеке сапаларын дамытуға ұмтылмау секілді мәселелер пайда болады. Маскүнемдік адам өмірі мен қоғамның түрлі салаларына әсер ететін күрделі гуманитарлық мәселе болғандықтан, оның әлеуметтік-психологиялық аспектілерін талдау маңызды қызмет болып табылады. Маскүнемдіктің әлеуметтік аспектісін ескере отырып, оның кері ықпалы әлеуметтік-демографиялық өсуге тікелей әсер етеді. Алкоголизмнің әлеуметтік зардабы: отбасы өмірі бұзылып, қылмыс өседі, өмір сүру ұзақтығы кемиді, қоғамның зияткерлік деңгейі төмендейді.

Кеңес қоғамында ер адамдар отбасын тастап маскүнемдікке салынса, қазіргі таңда ер мен әйел адамдар да маскүнемдікке шектен тыс беріліп, балалардың ата-ана қамқорлығынсыз қалу мәселесі маңызды жағдайға айналып отыр. Соңғы мерзімде әйел адамдардың маскүнемдікке салыну іс-әрекеттері жиі көрініс табууда. Әйелдердің

ішімдікке салынуы материалдық қиындықтар, отбасы мәселесі, жыныстық, физикалық зорлық-зомбылық құбылыстарымен байланысты туындап отырады. Мұндай мәселелер әйелдер маскүнемдігінің сипаттамаларын клиникалық және психопатологиялық ерекшеліктеріне байланысты бөледі.

Әдебиеттер

- 1 Алкоголизм: руководство для врачей / Г.В. Морозов, И.Г. Ураков; под ред. Г.В. Морозова, В.Е. Рожнова. – М.: Медицина, 2003. – 432 с.
- 2 Альтшулер В.Б. Клиника алкоголизма. В кн.: Руководство по наркологии / под ред. Н.Н. Иванца. Т. 1. – М.: Медпрактика-М, 2002. – С. 203-232.
- 3 Анохина И.П. Предрасположенность к алкоголизму и наркоманиям: маркеры и перспективы профилактики // Вестник российского гуманитарного научного фонда. – 2001. – №1. – С.145-152.
- 4 Братусь, Б.С. Аномалии личности. – М.: Мысль, 2002. – 301 с.
- 5 Грязнов А.Н. Социально-психологические особенности образа жизни алкоголиков. – Казань: Медицина, 2006. – 132 с.
- 6 Галагузов А.Н. Социально-педагогическая профилактика алкоголизма несовершеннолетних: дис.канд.пед.наук. – Н.Новгород, 2001. – 198 с.
- 7 Егоров В.В. Делинкветные подростки женского пола: алкоголизация и профилактика раннего алкоголизма // Актуальные вопросы наркологии. – Полтава, 2006. – 561 с.
- 8 Галстян Г.С. Алкоголь и наркотики в суицидальных настроениях несовершеннолетних // Молодые голоса в науке. – 2010. – Выпуск 16. – С. 58-64.
- 9 Егоров А.Ю. Рано начинающийся алкоголизм: современное состояние проблемы // Вопросы наркологии. – 2002. – №5. – С. 50-54.
- 10 Ерышев О.Ф., Рыбакова Т. Г., Шабанов П.Д. Алкогольная зависимость: формирование, течение, противорецидивная терапия. – СПб.: Изд-во «ЭЛБИ – СПб», 2002. – 192 с.
- 11 Кравченко С.Л. Структурно-временные характеристики формирования алкоголизма у женщин // Вопросы наркологии. – 2002. – № 1. – С. 41-47.
- 12 Разводовский Ю. Е. Эпидемиология алкоголизма в Беларуси. Гродно. – 2004. – 85 с.
- 13 Рыбакова Л.Н. Скрытые смыслы алкогольного поведения // Социальные аспекты здоровья. – 2011. – Т. XIX, № 3. – С. 1-13.
- 14 Уразаева, Ф.Х., Мухаметшина, Г.Р. Психологические факторы, приводящие подростка к употреблению алкоголя // Фундаментальные исследования. – 2005. – № 3. – С. 96–98.
- 15 Burk W.J., van der Vorst H., Kerr M., Stattin H. Alcohol intoxication frequency and friendship dynamics: selection and socialization in early, mid- and late adolescent peer networks . Journal of Studies on Alcohol and Drugs – 2012. – 73: 89–98. pmid:22152666.
- 16 Carpenter C., Dobkin C. The effect of alcohol access on consumption and mortality: regression discontinuity evidence from the minimum drinking age. American Economic Journal: Applied Economics. – 2009. – 1. – pp. 164–182. pmid:20351794.
- 17 Brown S.A. A Double-Developmental Model of Adolescent Substance Abuse . Paper presented at the Annual Scientific Meeting of the Research Society on Alcoholism. – Santa Barbara, CA, 1999.
- 18 Chung T., Martin C.S. Classification and course of alcohol problems among adolescents in addictions treatment programs . Alcoholism: Clinical and Experimental Research – 25:1734–1742, 2001. PMID: 11781506.
- 19 Clark D. The natural history of adolescent alcohol use disorders . Addiction 99(Suppl. 2):5–22. – 2004. – PMID: 15488102.
- 20 Giletta M., Scholte R.H.J., Prinstein M.J., Engels R.C.M.E., Rabaglietti E., Burk W.J. Friendship context matters: examining the domain specificity of alcohol and depression socialization among adolescents . Journal of Abnormal Child Psychology. – 2012. – 40: 1027–1043. pmid:22441645.
- 21 Steinglass P. The alcoholic family at home: Patterns of interaction in Dry, Wet, and Transitional Stages of Alcoholism. Arch Gen Psychiatry. – 1981;38:578–84. [PubMed].
- 22 Holder H.D. The cost offsets of alcoholism treatment. In: Galanter M, editor. Recent developments in alcoholism. – New York: Plenum Press, 1998. – pp. 361–74. [PubMed].
- 23 Ray GT, Mertens J.R., Weisner C. The excess medical cost and health problems of family members diagnosed with alcohol or drug problems. – Medical Care, 2007. – 45:116 – 22. [PubMed].
- 24 Haber JR, Jacob T. Alcoholism risk moderation by a socio-religious dimension . Journal of Studies on Alcohol and Drugs. – 2007;68:912 – 922. [PubMed].

- 25 Kelly JF, Magill M, Stout RL. How do people recover from alcohol dependence? A systematic review of the research on mechanisms of behavior change in Alcoholics Anonymous. *Addiction Research & Theory*. – 2009;17:236–259. doi: 10.1080/16066350902770458. [Cross Ref].
- 26 Lloyd D.A., Turner R.J. Cumulative lifetime adversities and alcohol dependence in adolescence and young adulthood. *Drug and Alcohol Dependence*. – 2008;93:217–226. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2007.09.012. [PMC free article] [PubMed] [Cross Ref].
- 27 Nash S.G., McQueen A., Bray J.H. Pathways to adolescent alcohol use: family environment, peer influence, and parental expectations. *Journal of Adolescent Health*. – 2005; 37: 19–28. pmid:15963903.
- 28 Mattoo S.K., Chakraborti S., Anjaiah M. Psychosocial factors associated with relapse in men with alcohol or opioid dependence. *Indian J Med Res*. – 2009. – 130:702–8. [PubMed].
- 29 Sartor C.E., Lynskey M.T., Heath A.C., Jacob T., True W. The role of childhood risk factors in initiation of alcohol use and progression to alcohol dependence. *Addiction*. – 2007;102:216–225. [PubMed].
- 30 Obot I.S., Wagner F.A., Anthony J.C. Early onset and recent drug use among children of parents with alcohol problems: data from a national epidemiologic survey. *Drug and Alcohol Dependence*. – 2001. – 6(5). – pp.1-8.

References

- 1 Al'tshuler V.B. (2002) *Klinika alkogolizma [Clinic of alcoholism]*. V kn.: *Rukovodstvo po narkologii /Pod red. N.N. Anokhina I.P. (2001) Predraspolozhennost' k alkogolizmu i narkomaniyam: markery i perspektivy profilaktiki [Predisposition to alcoholism and drug addiction: markers and prospects for prevention]*. Vestnik rossiyskogo gumanitarnogo nauchnogo fonda, 2001, 1, pp.145-152.
- 2 Bratus B.S. (2002) *Anomalii lichnosti [Anomalies of personality]*. M.: Mysl', 2002, 301 s.
- 3 Burk W.J., van der Vorst H., Kerr M., Stattin H. (2012) Alcohol intoxication frequency and friendship dynamics: selection and socialization in early, mid- and late adolescent peer networks. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 73: 89–98. pmid:22152666.
- 4 Brown S.A. A (1999) *Double-Developmental Model of Adolescent Substance Abuse.*» Paper presented at the Annual Scientific Meeting of the Research Society on Alcoholism, Santa Barbara, CA.
- 5 Chung T., and Martin, C.S. Classification and course of alcohol problems among adolescents in addictions treatment programs. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 25:1734–1742, 2001. PMID: 11781506.
- 6 Clark D. (2004) The natural history of adolescent alcohol use disorders. *Addiction* 99(Suppl. 2):5–22, PMID: 15488102.
- 7 Carpenter C., Dobkin C. (2009) The effect of alcohol access on consumption and mortality: regression discontinuity evidence from the minimum drinking age. *American Economic Journal: Applied Economics*. 1, pp. 164–182. pmid:20351794.
- 8 Egorov V.V. (2006) *Delinkvetnye podrostki zhenskogo pola: alkogolizatsiya i profilaktika rannego alkogolizma [Delinquent teens of the female sex: alcoholization and prevention of early alcoholism]*. Aktual'nye voprosy narkologii. Poltava, 2006, 561 s.
- 9 Egorov A.Yu. (2002) *Rano nachinayushchiysya alkogolizm: sovremennoe sostoyanie problemy [Early alcoholism: the current state of the problem]*. *Voprosy narkologii*, 2002, 5, S. 50-54.
- 10 Eryshev, O. F., Rybakova, T. G., Shabanov, P. D. (2002) *Alkogol'naya zavisimost': formirovanie, techenie, protivoretsidivnaya terapiya [Alcohol dependence: formation, course, anti-relapse therapy]*. SPb.: Izd-vo «ELBI – SPb», 2002, 192 s.
- 11 Giletta M., Scholte R.H.J., Prinstein M.J., Engels R.C.M.E., Rabaglietti E., Burk W.J. (2012) Friendship context matters: examining the domain specificity of alcohol and depression socialization among adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 40: 1027–1043. pmid:22441645.
- 12 Gryaznov A.N., Rogov, M.G. (2006) *Sotsial'no-psikhologicheskie osobennosti obraza zhizni alkogolikov [Socio-psychological features of the way of life of alcoholics]*. Kazan': Meditsina, 132 s.
- 13 Galaguzov A.N. (2001) *Sotsial'no-pedagogicheskaya profilaktika alkogolizma nesovershennoletnikh [Socio-pedagogical prevention of alcoholism of minors]*. Dis.kand.ped.nauk, Novgorod, N, 2001, 198 s.
- 14 Galstyan G.S. (2010) *Alkogol' i narkotiki v suitsidal'nykh nastroyeniya nesovershennoletnikh [Alcohol and drugs in the suicidal mood of minors]*. *Molodye golosa v nauke [Young voices in science]*. Vypusk 16, S. 58-64.
- 15 Holder H.D. (1998) The cost offsets of alcoholism treatment. In: Galanter M, editor. *Recent developments in alcoholism*. New York: Plenum Press, pp. 361–74. [PubMed].
- 16 Ray G.T., Mertens J.R., Weisner C. (2007) The excess medical cost and health problems of family members diagnosed with alcohol or drug problems. *Medical Care*, 45:116–22. [PubMed].
- 17 Haber J.R., Jacob T. (2007) Alcoholism risk moderation by a socio-religious dimension. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 68:912–922. [PubMed].
- 18 Ivantsa. T. I., M.: *Medpraktika-M*, 2002, S. 203-232.
- 19 Kelly J.F., Magill M., Stout R.L. (2009) How do people recover from alcohol dependence? A systematic review of the research on mechanisms of behavior change in Alcoholics Anonymous. *Addiction Research & Theory*. 17:236–259. doi: 10.1080/16066350902770458. [Cross Ref].
- 20 Lloyd D.A., Turner R.J. (2008) Cumulative lifetime adversities and alcohol dependence in adolescence and young adulthood. *Drug and Alcohol Dependence*. 93:217–226. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2007.09.012. [PMC free article] [PubMed] [Cross Ref].

- 21 Kravchenko S.L. (2002) Strukturno-vremennye kharakteristiki formirovaniya alkogolizma u zhenshchin [Structural and temporal characteristics of the formation of alcoholism in women] . *Voprosy narkologii*, 2002, 1, S. 41-47.
- 22 Morozov G.V., Urakov I.G.; pod red. Morozova G.V., Rozhnova V.E. (2003) *Alkogolizm: rukovodstvo dlya vrachey* [Alcoholism: a guide for doctors]. M.: Meditsina, 2003, 432 s.
- 23 Nash S.G., McQueen A., Bray J.H. (2005) Pathways to adolescent alcohol use: family environment, peer influence, and parental expectations. *Journal of Adolescent Health*. 37: 19–28. pmid:15963903.
- 24 Mattoo S.K., Chakraborti S., Anjaiah M. (2009) Psychosocial factors associated with relapse in men with alcohol or opioid dependence. *Indian J Med Res*. 130:702–8. [PubMed].
- 25 Obot I.S., Wagner F.A., Anthony J.C. (2001) Early onset and recent drug use among children of parents with alcohol problems: data from a national epidemiologic survey. *Drug and Alcohol Dependence*, 6(5):1-8.
- 26 Rybakova L.N. (2011) Skrytye smysly alkogol'nogo povedeniya. Sotsial'nye aspekty zdorov'ya [The hidden meanings of alcohol behavior . Social aspects of health]. 2011, T. KhIX, 3, S. 1-13.
- 27 Razvodovskiy Yu. E. (2004) *Epidemiologiya alkogolizma v Belarusi* [Epidemiology of alcoholism in Belarus]. M., Grodno, 2004, 85s.
- 28 Steinglass P. (1981) The alcoholic family at home: Patterns of interaction in Dry, Wet, and Transitional Stages of Alcoholism. *Arch Gen Psychiatry*. 38:578–84. [PubMed].
- 29 Urazaeva F.Kh., Mukhametshina, G.R. (2005) Psikhologicheskie faktory, privodyashchie podrostka k upotrebleniyu alkogolya [Psychological factors that lead a teenager to drink alcohol]. *Fundamental'nye issledovaniya*. 2005, 3, S. 96–98.
- 30 Sartor C.E., Lynskey M.T., Heath A.C., Jacob T., True W. (2007) The role of childhood risk factors in initiation of alcohol use and progression to alcohol dependence. *Addiction*. 102:216–225. [PubMed].